

чергу, у проведенні бесід із неповнолітнім та його батьками, публічних вибаченнях самого неповнолітнього перед потерпілим, а у разі необхідності відшкодуванні спричиненої шкоди. Головною спрямованістю таких програм на думку розробників даної концепції є саме спонукання неповнолітнього до вибачення, що ініціює зміни поведінкового типу неповнолітнього та застерігає його від майбутнього рецидиву (Волхауз А. Актуальні розробки проєктів з відновного правосуддя для неповнолітніх у Нідерландах/ А. Волхауз, Е. Вірсма// Відновне правосуддя в Україні. — 2008. — № 2. — С. 69–70]

Методика таких програм відповідає позиції зазначеній у Керівних принципах запобігання злочинності серед неповнолітніх Організації Об'єднаних Націй (Ер-Рядські керівні принципи), де наголошується, що сім'я є основним елементом, що відповідає за первинну підготовку дітей до життя у суспільстві, а влада має створювати такі умови та програми за допомогою яких батьки можуть приймати найактивнішу участь у вихованні дитини та вжитті заходів щодо подоланні нестабільності та конфліктних ситуацій у житті дитини.

Підсумовуючи, слід зазначити, що відновна функція юридичної відповідальності є однією із провідних у процесі реалізації ювенальної відповідальності, адже має на своїй меті не тільки відновлення первісного, існуючого до правопорушення правового положення, а й включає залучення неповнолітнього як активного суб'єкта у процесі такого відновлення, що направлено на превенцію його делінквентної поведінки у майбутньому.

КРАСЮК І. А.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри теорії держави і права

ВЕРХОВЕНСТВО ЗАКОНУ — КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

На сучасному етапі розвитку української держави багато уваги приділяється принципу верховенства права. Але, на жаль, це, в свою чергу, призвело до того, що вітчизняні науковці майже обходять стороною принцип верховенства закону, або зовсім заперечують його існування (Див: Головатий С. «Верховенство права» у розумінні українських вчених // Українське право. — 2002. — № 1. — С. 8—27; Головатий С. «Верховенство закону» versus «верховенство права»: філологічна помилка, професійна недбалість чи науковий догматизм? // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 2 (33). — С. 96—113; Головатий

С. И Верховенство права : глухі кути вітчизняної юридичної доктрини // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. — 2008. — Т. 77. — С. 31–36; Головатий С. Верховенство права, або ж Правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки // Право України. — 2010. — № 4. — с. 206–219.).

Одна з найважливіших проблем існування правової реальності виражена в її вихідних началах, ідеях, що керують, іншими словами — її принципах. При цьому в юриспруденції відокремлюють принципи, що становлять утримування наукової й професійної правосвідомості, практичного досвіду різних правових культур. Ці принципи часто іменуються правовими принципами, серед яких виділяють принцип верховенства права та принцип верховенства закону.

Принцип верховенства права є явищем не тільки національних, а й міжнародних правових систем. Він був і є предметом багатьох наукових досліджень, але, незважаючи на це, проблема залишається актуальною, тому що, на думку Ю. Шемшученка, «істотною вадою у дослідженні сутності верховенства права є відірваність цього поняття від реалій життя, надання йому значення самостійної абстрактної й містифікованої ідеї.» На цьому ґрунті виникає протиставлення принципів «верховенство права» і «верховенство закону», гіпертрофується значення першої з них і звучать навіть рекомендації відмовитися від вживання як у теорії, так і на практиці категорії «верховенство закону» (Принцип верховенства права : проблеми теорії та практики : моногр.: у 2 кн. / за заг. Ред. Ю. С. Шемшученка [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.] / відп. Ред. Н. М. Оніщенко. — 2008. — Кн. 1. Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії. — 344 с; с. 6).

На відміну від принципу верховенства права, принцип верховенства закону має більш конкретизований характер. На наш погляд, можна виділити такі елементи принципу верховенства закону:

- верховенство Конституції, яка є основним законом у державі;
- встановлення вищої юридичної сили, пріоритету законів у всій системі джерел права.
- особливу процедуру прийняття й зміни закону — ця процедура має бути передбаченою лише в основному законі;
- обов'язкову відповідність усіх інших джерел права закону;
- наявність механізмів реалізації й захисту закону;
- закріплення в конституційній формі дотримання принципу законності, який відображає насамперед обов'язок всіх дотримуватися Конституції і законів;
- конституційний нагляд за дотриманням законів, що забезпечує несуперечність усієї законодавчої системи.

Саме за принципом верховенства закону формується ієрархічна система джерел права. Жоден суд не приймає рішення, посилаючись на право як таке. У всіх випадках він керується конкретною статтею

Конституції України, статтями відповідного закону, кодексу чи іншого нормативно-правового акта. Але слід звернути увагу на те, що законодавство постійно змінюється і наслідком цих змін виникають парано́мії та колізії законодавства. Основною причиною виникнення цього явища є проблема праворозуміння, також сюди можна віднести низьку якість правових актів. Все це не може не оказати впливу на ефективність регулювання суспільних відносин.

Принцип верховенства права покликаний якісно змінити як основоположні засади, так і практичну складову системи правового регулювання суспільних відносин у напрямі до загальновизнаних гуманітарних цінностей та критеріїв соціальної ефективності.

Як відзначив Ю. Тодика, розгляд принципу верховенства права поза принципом верховенства Конституції і законів — це шлях до беззаконня і вседозволеності, а визнання тільки принципу верховенства закону поза системним розумінням принципу верховенства права — шлях до прийняття несправедливих, негуманних, недемократичних законів, інших нормативно-правових актів. Так що принцип верховенства закону зберігає своє значення і сьогодні, більш того, він розглядається як принцип основ конституційного ладу (Тодика Ю. Н. Основы конституционного строя Украины. Учебное пособие. — Х., 1999. — 230 с; с. 67–68).

Без верховенства закону не може бути верховенства «вищого закону» (права). Ті, хто визнають непозитивне природне право, що існує «додержави» і вимагає поваги до основних прав людини, обов'язково підтримують ідеал «верховенства закону».

Без верховенства закону не може бути демократії та й навіть істотних елементів демократії. Верховенство закону забезпечує приватну особисту та економічну свободи. Навіть недемократичний режим, який зневажає основні права людини, гарантує певну ступінь приватності і намагається дотримуватися своїх власних раніше встановлених норм, не змінюючи їх заднім числом.

Верховенство закону надає легітимності уряду і таким чином сприяє його стабільності. Такі цінності як права людини, демократія та особисті свободи є головною причиною того, що люди готові толерантно ставитися до того, що ними керують, і навіть виступати за це. Уряд, який зневажає верховенство права, підриває не тільки ці три групи цінностей, а й своє власне існування. Збереження держави є ще однією причиною необхідності дотримуватися верховенства закону, а не покладатися на розум політичних лідерів.

Таким чином, верховенство закону являє собою один із принципів правової держави, оскільки забезпечує підпорядкованість і внутрішню непротиворіччя правових актів, що є умовою формування та дії верховенства права в Україні.